

**І.В.Твердохліб
М.А.Машталір**

Дніпропетровська державна
медична академія

Ключові слова: базова медична освіта, морфологічні дисципліни, медична ембріологія.

Надійшла: 14.05.2008

Прийнята: 17.06.2008

ПРАКТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИКЛАДАННЯ МОРФОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПОРІВНЯННІ ВІТЧИЗ- НЯНОГО І ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Резюме. Формування єдиного освітнього простору вимагає порівняння базових дисциплін у вітчизняній медичній освіті до стандартів, існуючих в університетах світу. Це також потребує перегляду програм окремих дисциплін, номенклатури, введення нових дисциплін в систему медичної освіти в Україні. Акцент на практичних аспектах в ході вивчення морфологічних дисциплін передбачає підготовку методичної літератури і підручників, що містять необхідний мінімум фактів, які визначають клінічну значимість певних розділів. Ми вважаємо, що також потрібен перегляд складу базових морфологічних дисциплін та обов'язкове включення до них медичної ембріології, як дисципліни, що є вкрай необхідною у формуванні базової освіти майбутніх фахівців.

Морфологія.- 2008.- Т.ІІ, №3.- С.100-102.

© І.В.Твердохліб, М.А.Машталір, 2008

Tverdokhle I.V., Mashtalir M.A. Practical orientation of morphological disciplines in comparison of our and foreign experience.

Summary. The creation of united educational space requires a comparison of basic disciplines in ukrainian medical education and standards which are usable in the universities of world. It also stipulates for the necessity of revision of discipline program, nomenclature and introduction of new disciplines in the system of medical education in Ukraine. An accent on practical aspects in morphological disciplines supposes the preparation of methodical literature, textbooks with the necessary minimum of facts which would elucidate the clinical importance of the sections. We consider that it is also necessary to revise a composition of basic morphological disciplines with the obligatory inclusion of medical embryology as a discipline which is very important for the formation of the basic education of future specialists.

Key words: base medical education, morphological disciplines, medical embryology.

Вступ

Наближення базових морфологічних дисциплін до практичних потреб у сучасній вищій медичній освіті вимагає оптимізації методологічних підходів. Із зростанням кількості інформації постійне поновлення навчальної і методичної літератури є основою для адекватного формування базових знань. Формування єдиного освітнього простору передбачає відповідність змісту базових дисциплін у вітчизняній медичній освіті стандартам, що існують у медичних університетах світу. Наступний крок потребує перегляду програм окремих дисциплін, номенклатури, можливо, виділення нових курсів.

Основна частина

Порівняння програм та обсягу інформації, що пропонується у курсах морфологічних дисциплін (анатомії, гістології та ембріології людини) в Україні та за кордоном, викликає необхідність вирішення та пошуку шляхів до подолання певних невідповідностей. Знання з анатомії людини вітчизняні студенти отримують з одного-ім'яного курсу, а також курсу топографічної анатомії. При порівнянні тем, їхнього об'єму та акцентів у програмах та учбово-методичній літературі університетів західної Європи, США, Ка-

нади, країн Азії, які представлені у підручниках, гідях, електронних ресурсах та на сайтах ВУЗів ми виявили, що до 20% інформації, яку засвоюють студенти за кордоном, не присутня в наших програмах базових морфологічних дисциплін взагалі. Можливо, що цей відсоток навіть більший, якщо проаналізувати інформацію по темах.

Наводимо перелік деяких фактів, тем та розділів, які вивчаються у курсі gross anatomy (єдиний курс з анатомії, що охоплює наші курси з анатомії людини та топографічної анатомії), що повністю відсутні у вітчизняних програмах:

1) з розділу «нервова система»: іннервація шкіри: дерматоми, посегментарна іннервація м'язів, зв'язок сегментів спинного мозку та м'язів, зв'язок сегментів з порушеннями функції м'язів;

2) сегментарна іннервація внутрішніх органів, регуляція функцій органів з певних сегментів спинного мозку;

3) деякі топографічні поняття, наприклад, - статевий канал, корінь шиї, детальна інформація про топографію артерій;

4) деякі прості факти, наприклад, проекція нижнього кута лопатки на ребра;

Інше значення приділяється складу структур

в ряді топографічних утворень. Наприклад, відповідно до вітчизняних джерел з анатомії людини, дається 3 структури у піхві судино-нервового пучка шиї, а відповідно до програм західних ВУЗів – 9 у складі пучка та 7 відразу ззовні від нього. При цьому вказують структури, які зустрічаються там не постійно. Таких прикладів знаходиться не один десяток.

Судячи з кількості фактів, які запропоновані для вивчення у курсі gross anatomy, ми припускаємо, що це є елементом освітньої «політики» університетів, яка спрямована на виключення студентів, що не в змозі оволодіти з потоком інформації. Кількість студентів, що залишають 1 курс медичних університетів складає від 40 до 75 %, що відображає вимогливість та високу конкурентоспроможність ВУЗів. З іншого боку ці факти, зв'язки та закономірності тісно пов'язані з практичними потребами сучасної медицини. У базі "Step 1" відсутні тести, де клінічна ситуація була б надуманою і не відповідала реальній. Всі ситуації виходять від конкретних клінічних синдромів, що, природно, поліпшує вмотивованість і якість підготовки спеціаліста. Студенти ж є захищеними кінцевої кількістю фактів та навичок, якими вони повинні оволодіти у ході вивчення дисципліни.

Таким чином, у вітчизняній медичній навчальній літературі більшої уваги вимагає розміщення акцентів на клінічних аспектах у кожному окремому розділі анатомії, гістології, ембріології, а також виділення тієї фактологічної інформації, що використовується в базі даних медичного ліцензійного іспиту „Крок-1” і його англomовного аналога. Можливо, що частина такої інформації може підлягати обговоренню в тематичних дискусіях, а також стати основою для оцінювання студентів під час практичних занять. Така дискусія вимагає підготовки викладача і відповідного методичного забезпечення. Також необхідно доповнити вітчизняні джерела, які є базовими для вивчення дисципліни, важливою інформацією, обсяг якої ще має бути проаналізованим.

Курс медичної ембріології, як напрямку знань, що швидко розвивається останнім часом та входить у перелік навчальних дисциплін у більшості вищих медичних навчальних закладів світу, відсутній як окрема дисципліна в вищій медичній освіті в Україні. В рамках цього курсу вивчаються не лише закономірності морфогенезу органів та систем, а також генетичні фактори, що обумовлюють розвиток уроджених вад та синдромів. В українських медичних ВУЗах деякі дані з ембріології людини розглядаються у курсі анатомії людини та як невеликий цикл у рамках вивчення гістології. Вітчизняні ж студенти практично позбавлені цілісного курсу медичної ембріології. Незважаючи на видання в Україні „Медичної ембріології за Лангманом” (2001), звертання

студентів до цієї чудової книги залишається для них мало виправданим і утрудненим з точки зору невідповідності між структурою даного підручника і діючих навчальних програм. Це призвело до того, що знання студентів зі спеціальної ембріології не проходять ретельного контролю. В базі тестів «Крок-1» дуже невелика кількість тестів з цього курсу, а у базі іспиту “Step 1”, навпаки, звертає на себе увагу наявність значної кількості тестів, що стосуються ембріогенезу і формування вад розвитку.

В Україні визначення місця медичної ембріології у викладанні морфологічних дисциплін й досі залишається невирішеним питанням, що особливо загострилося з переходом навчального процесу на кредитно-модульну систему. Спроби інтегрувати між собою дві морфологічні дисципліни – нормальну анатомію людини і гістологію з цитологією і ембріологією – і раніше зустрічали низку обмежень об'єктивного характеру. Сьогодні ж, після формального вбудовування ембріологічних питань у відповідні програми, логічний розподіл компетентних функцій між морфологічними дисциплінами став ще більш проблематичним. У свою чергу, поряд з відсутністю власне курсу медичної ембріології, це викликало додаткові перешкоди до налагодження практичної орієнтації у викладанні дисциплін.

Не зважаючи на те, що в університетах США і Європи вивчення анатомії відбувається за топографічним принципом, багато викладачів і студентів звертаються до підручників, складених за системним принципом. Класичною книгою в цьому випадку виступає “Gray's Anatomy”. Видання останніх років настільки збагачені інформацією з анатомії, гістології, ембріології, цитології, клінічних методів дослідження, гістофізіологічних аспектів у їх практичній спрямованості, що дозволяє по праву вважати даний підручник енциклопедією. Його аналог відсутній у вітчизняній базовій медичній освіті, але, можливо, саме цей досвід забезпечить шлях до узгодження багатьох невирішених питань у викладанні морфологічних дисциплін.

Підсумок

Таким чином, націлювання студентів на практичні аспекти в ході вивчення ними анатомії, гістології та ембріології вимагає підготовки методичної літератури і підручників, що містять необхідний мінімум фактів, які визначають клінічну значимість певних розділів. Враховуючи, що з системи базової медичної освіти в Україні виключені не лише окремі теми та розділи, а й цілі сегменти (мається на увазі медична ембріологія), потрібен перегляд складу базових морфологічних дисциплін, їх програм та методичних підходів.

Отже, базуючись на вітчизняній освітній традиції у викладанні морфологічних дисциплін, необхідно зосередити першочергову увагу на

подоланні невідповідностей між українським і провідним світовим досвідом не лише за фор-

мою, але головним чином за змістом.

Список літературних джерел

Державний ліцензійний іспит Крок-1. Лікувальна справа-2002. Збірники завдань до державного ліцензійного іспиту „Крок-1”.- Україна, ЦМК, центр тестування.- 2002.

Державний ліцензійний іспит Крок-1. Лікувальна справа-2003. Збірники завдань до державного ліцензійного іспиту „Крок-1”.- Україна, ЦМК, центр тестування.- 2003.

Державний ліцензійний іспит Крок-1. Лікувальна справа- 2004. Збірники завдань до державного ліцензійного іспиту „Крок-1”.- Україна, ЦМК, центр тестування.- 2004.

Державний ліцензійний іспит Крок-1. Лікувальна справа- 2005. Збірники завдань до державного ліцензійного іспиту „Крок-1”.- Україна, ЦМК, центр тестування.-2005.

Державний ліцензійний іспит Крок-1. Лікувальна справа- 2006. Збірники завдань до держа-

вного ліцензійного іспиту „Крок-1”.- Україна, ЦМК, центр тестування.- 2006.

Анатомия человека: в 2 т. / Под.ред. М. Р. Сапина.- 2-е изд. – М.: Медицина, 1993.

Оперативна хірургія і топографічна анатомія / За ред. К. І. Кульчицького.- Київ: «Вища школа», 1994.- 464с.

Садлер Т. В. Медична ембріологія за Лангманом. Переклад 8 американського видання / Томас В. Садлер.- Львів: Наутілус, 2001.- 518, [10] с.

Gray's Anatomy. The anatomical basis of medicine and surgery / Chairman of ed. board Williams P. L.- 38 ed.- Churchill Livingstone, 1995.- 2095, [7] p.

Step 1. 2002 QBank, 2003 QBank, 2004 QBank.

Твердохлеб И.В., Машталир М.А. Практическая направленность морфологических дисциплин в сравнении нашего и зарубежного опыта.

Резюме. Создание единого образовательного пространства требует сравнения базовых дисциплин в отечественном медицинском образовании и стандартов, существующих в университетах мира. Это также вызывает необходимость пересмотра программ отдельных дисциплин, номенклатуры и введения новых дисциплин в системе медицинского образования в Украине. Акцент на практических аспектах в морфологических дисциплинах предполагает подготовку методической литературы, учебников, содержащих необходимый минимум фактов, которые бы освещали клиническое значение изучаемых разделов. Мы считаем, что также необходимо пересмотреть состав базовых морфологических дисциплин с обязательным включением в него медицинской эмбриологии как дисциплины, которая является очень важной в формировании базового образования будущих специалистов.

Ключевые слова: базовое медицинское образование, морфологические дисциплины, медицинская эмбриология.